

Мр Вукић ИЛИНЧИЋ*

КАКО СУ ЛИСТОВИ "ГЛАС ЦРНОГОРЦА" И "ЦЕТИЊСКИ ВЈЕСНИК" ОБАВЈЕШТАВАЛИ ЦРНОГОРСКУ ЈАВНОСТ О СУДСКОМ ПРОЦЕСУ У КОЛАШИНУ 1909. ГОД.

Прије него што пређемо на садржину појединих текстова у вези са судским процесом у Колашину 1909. године из "Гласа Црногорца" и "Цетињског вјесника", потребно се осврнути на уређивачку политику и програмску оријентацију ових листова. Душан Вуксан је за "Глас Црногорца" казао да је био "врло добар лист" и да је такав остао до 1906. године; иако званичан, у периоду уставних борби и немилих афера он постаје далеко више "личан него што је то требало да буде".¹

Први број "Цетињског вјесника" изашао је 28. јуна 1908. године, као полуванични лист. Лист се појавио у периоду врло хладних односа званичне Црне Горе и Србије. Душан Вуксан пише да су прве црногорске новине *Црногорац* "покренуте да нападају Аустрију и Турску, а 'Цетињски вјесник' покренут је да напада Србију". У првом броју листа изнијет је програм, у којем се између осталог каже: "... Хоћемо да дамо израза једнодушном огорчењу које је с краја на крај захватило Црну Гору због неправедних и нелојалних напада који се управљају на њу и њене светиње из табора, откуда би требали да долазе само помоћ и братски савјети... Хоћемо, не да нападамо, но да се бранимо; не да дражимо но да стишавамо,... не да поткопавамо темеље јединства, но да их чувамо од њихових рушитеља који по Српству сију домаће размирице..."²

Иначе, "Цетињски вјесник" у својим извјештајима о судском процесу у Колашину напада званичну власт Србије, а нарочито Николу Пашића, којег оптужује да стоји иза завјере.

Јанко Тошковић о замишљеној акцији завјереника каже да је требало да се акција изврши једновремено на цијелој територији Црне

* Аутор је магистар историјских наука, Музеј града Подгорице.

¹ Душан Вуксан, *Преглед штиамје у Црној Гори 1834-1934*, Цетиње, 1934, 47.

² Исто, 54; "Цетињски вјесник", бр. 1, 28. 6. 1908.

Горе, претходним кидањем комуникација, заузимањем свих државних надлештава, затварањем свих који би се супротставили, постављањем привремених власти с прогласом о одбацивању књаза Николе и проглашењем престолонаследника Данила за књаза Црне Горе, који је код завјереника важио за демократу.³

Акција завјереника је већ у зачетку била осуђена на неуспјех, пошто је један од њих, потпоручник Петар Ђиновић, самоиницијативно 28. августа 1909. године (по старом календару), покушао да заузме војно слагалиште (барутану) у селу Краљима код Андријевице, са Барском четом којом је командовао. Окупљеним војницима акцију је образложио као наредбу са највишег мјеста. Међутим, већина војника му је отказала послушност.⁴

Услиједила је акција власти. Настала су хапшења, највише у Васојевићима, гдје је завјера и откривена, затим у Кучима и Братоножићима. Један дио завјереника је избјегао хапшење бјекством на турску територију, а међу њима и бивши бригадир Никола Митровић из Братоножића, вођа завјереника.⁵

Осумњичени су оптужени према Кривичном закону Књажевине Црне Горе, по дјелу кривице из члана 87, 87а и 87б, који прописују казну смрти, ако владалац или престолонаследник буду убијени, или ако се угрози законити ред наслеђства пријестола или насилно промијени земаљски устав.⁶

Истрагу над осумњиченима водила је цивилна власт на челу са министром унутрашњих дјела Јованом Пламенцем, а за суђење јавила се дилема: да ли је предмет у ингеренцији војног или у ингеренцији грађанског суда. С тим у вези, министар унутрашњих дјела пише министру војном: "Потпоручник је испитао и проучио сва акта која се односе по дјелу кривице потпоручника Петра Ђиновића, командира чете Барске, батаљона Краљског - те према томе оптужује поменутог потпоручника по дјелу кривице из параграфа 87. у вези са параграфом 87б Кривичног законика, што је исти позвао на зборно мјесто своју чету и ставио је под заставу, као и повео је да помоћу исте заузме војно слагалиште у Краљима у намјери: да насилним путем отпочне и изврши општи преврат. Поменути је доиста све предузео да дјело изврши и хтио га је извршити да није од стране подофицира и неких војника спријечен..."

Овим се бави и Министарски савјет, који је ријешило: "... да је војни суд у Колашину надлежан и за суђење по кривицама свих оних, који су било по својој радњи, било по својим намјерама - респектива претходним договорима - у правцу постизања сличнога успјеха у вези са П. Ђиновићем; јер правни положај Ђиновића као главног починитеља мора

³ Јанко Тошковић, *Мемоари*, Цетиње, 1974, 73-74.

⁴ ДАЦГ, ф. Васојевићка афера, ф. 1, тел. бр. службено (хитно), 11. 9. 1909. (нови календар), ком. Милутин Радоњић из Андријевице - Обласној управи Колашин; МУД (Управно одјељење), ф. 92, арх. бр. 3821 (3), тел. бр. 3064 (11. 9. 1909), Обласна управа - Министру унутрашњих дјела.

⁵ Никола Шкерковић, *Црна Гора на освијку XX вијека*, Београд, 1964, 472-474.

⁶ Види: *Кривични законик за Књажевину Црну Гору*, Цетиње, 1906, 39-40.

бити искључиво мјеродаван за квалификацију дјела, сви саучесници криви су у дјелу главног починитеља према степену и врсти своје радње у правцу постигнућа злочиначког успјеха. Њихов, како материјално-правни тако и процесуално-правни, положај истородан је у сваком правцу са одговарајућим положајем главног починитеља, без обзира на то, што би они, можда, за случај самосталности свог односа према злочиначком дјелу, били у сасвим друкчијим правним односима.

У смислу горе истакнутога, овлашћује се Министар Војни да остави потпуну слободу Великом Суду у Колашину, у правцу протезања своје надлежности на све саучеснике у дјелу кривице пот. Ђиновића без обзира да ли су били с њим у моменту напада на Барутану или не".⁷

Пошто се радило о тајном судском процесу, листови "Глас Црногорца" и "Цетињски вјесник" нијесу се бавили самим судским поступком. Међутим, њихови чланци били су углавном полемике са листовима у Србији и листовима осталих јужнословенских земаља у вези са судским процесом. Из њих се може сагледати политичка клима која је владала тим поводом у Црној Гори и широј јужнословенској јавности.

О откривању завјере јавност у Црној Гори преко штампе је сазнала нешто касније. "Глас Црногорца" у свом чланку између осталог пише: "... на први глас мислило се да је то био наступ једног болесног занесењака; али кад се чуло да су 15 Куча и Братоножића пребјегли у турску границу то њихово бјекство открило је њихов договор са ухваћеним или другим у Васојевићима. Књажевска влада одмах је саставила војни суд, који у Колашину живо ради".⁸

"Цетињски вјесник", под насловом "Догађај у Васојевићима", пише, поред описа догађаја, да је Ђиновић "сјутрадан узет на одговорност и притворен. У почетку се мислило да је овај његов испад био наступ болесног занесењака, али у томе је дошао глас, да су многи пребјегли преко границе, па чак из Куча и Братоножића. Из тога се могло закључити, да ухваћени потпоручник није био усамљен, него је био у договору и са онима из Куча и Братоножића..."⁹

Симо Поповић о суђењу у Колашину каже: "О Васојевићкој афери нијесам никада ништа знао, до оно што се о њој у новинама писало" и да је било "у свачијем страховању да што пише".¹⁰

"Цетињски вјесник" пише да "упуштати се у детаље овог догађаја и говорити о томе прије него је суд завршио ишљеђење тешко је, пошто ће брижљиво ишљеђење најбоље изнијети побуде и намјере овог жалосног испада. Све што се може за сада рећи о свему томе то је, да је цио овај догађај за сажалијевање..."

⁷ ДАЦГ, Васојевићка афера, ф. 1, писмо, Пламенац Мартиновићу, службено, 4. 9. 1909; рјешење Министарског савјета од 14. 9. 1909; У центру тадашње Морачко-васојевићке области, у којој је завјера откривена, образован је ванредни војни суд под називом "Књажевски Велики Војни Суд", наредбом Министра Војног од 4. септембра 1909. године - 6. 9. 1909; бр. 4258.

⁸ Глас Црногорца, 39, 12. 9. 1909.

⁹ Цетињски вјесник, 72, 16. 9. 1909.

¹⁰ Симо Поповић, *Мемоари*, Цетиње-Подгорица, 1995, 545.

Међутим, у истом чланку дјело се квалификује: "уколико се може наћи који занесењак, у толико је огроман дио нашег народа свјестан своје дужности, вјеран своме Господару и домовини и приправан да се за њу заложи, не обазирјући се чак ни на своје старјешине кад га на стран-путицу хоће да заведу... Не само што ови издајници нијесу били ништа у стању да успију и да учине, него су чак морали да се у својој одвратности разголите. Од туду су бјегали преко границе чак и они, на које се још ни посумњало није, али којима савјест није била чиста и који су се бојали од заслужене казне... да Црна Гора није погодан терен за њихове одвратне и издајничке планове, ни да народ у Црној Гори није погодан ни мало за којекакве пустоловине... И ова издајничка пустоловина у Васојевићима то је документовала".¹¹

За вријеме трајања судског процеса у Колашину, "Цетињски вјесник" је највише коментарисао писање других новина на јужнословенском простору о овом догађају. Обратио је пажњу на писање загребачког "Обзора" и других "страних" листова, који су писали "о нечесовој револуцији" у Црној Гори, и да нијесу мислили да се баве толико тиме, али "ако се почела њиме да бави јавност на страни", да ће и они "рећи и сада коју".

Нарочито је лист обратио пажњу на писање београдске штампе: "... изгледа нам, да неки српски листови у Биограду и ван њега нијесу начисто са својом свештеничком службом идеалу уједињења и великог Српства. Док декламују о свесрпској слози, донде, прозом свога дјеловања на српској јавности, сију раздор између два најача фактора: Србије и Црне Горе. Док нас сажалијевају због неприлика, које нас од времена на вријеме сналазе, донде затварају очи пред правим узроцима, и мјесто да осуше ове, осуђују оне, који се бране од пошљедица. Тако и биоградска 'Политика' жели нам свако добро и сажалијева немиле догађаје, али од комарца гради магарца и прича свијету оно што није било... да не знамо расположење 'Политикино' из раније, могли би смо се преварити и рећи, да је ово сад безазлена погрјешка или лакомисленост, или, најзад, и недораслост за велику озбиљност..."¹²

У другом чланку коментарише се писање новосадске "Заставе" и загребачког "Србобрана", и о њима се каже "да се зубима кољу. Српски рјечник нема тих погрдних ријечи које један другом није о образ ударио. Један је продана душа Мађара и Бана Рауха, други издајница рода српскога за љубав велике Хрватске. Јаша Томић је све на свијету, само ништа добро, а они други из 'Србобрана' јесу све што је на свијету најгоре... и та два антипода сложили су се као омађијани кад су на Цетињу слали бомбе и сложили су се опет кад је у Васојевићима покушана буна

¹¹ ДАЦГ, Васојевићка афера, ф. 1, тел. бр. сл. 11. 9. 1909., ком. Радоњић - Обласној управи Колашин; Цетињски вјесник, 72, 16. 9. 1909. У чланку се сугерише да се наредбе официра могу одбити, из разлога што је Ђиновићеву акцију највише осујетио питомац официрске школе Богдан Лабовић, који је на суду наступио као крунски свједок, а по окончању процеса унапријеђен у официрски чин (види: Н. Шкерковић, н. дј., 491).

¹² Цетињски вјесник, 75, 26. 9. 1909.

противу законитога реда... далеко се у томе није дотјерало, јер је остало на покушају и на примјере појединих насртљиваца... а Црна Гора и сад ужива у Српству исту љубав: у Црној Гори су и сад прилике сређене, а Владалачки Дом у земљи љубљен, у свијету цијењен".¹³

У једном чланку "Цетињски вјесник" коментарише стријељање шпанског револуционара Ферера и на неки начин наговјештава пресуду, повлачећи паралелу са Ђиновићем: "У појединим градовима Европе дигла се читава бура што је влада Краљевине Шпаније стријељала у Барселони Ферера, познатог револуционара и анархисту. Ко је ту буру подигао? Елементи који не само у принципу, него и у свакој даној прилици устају, да путем терора сруше данашњи облик друштвеног и државног уређења..." Симо Поповић пише да је "Књаз наредио бригадиру Михаиљу Нишину, предсједнику војног суда, да суд осуди коловође на смрт. И рекао је тада Михајлу: Морају се стријељати ови галиоти, да другијема поганима не пада више на памет, да се живи чују. Да су бомбаши стријељани, не би сада до овога дошло".¹⁴

Новица Ракочевић каже да је образовање војног суда у центру Морачко-васојевићке области у којој је откривена завјера, између осталог одлучено и из политичких разлога, а на то се књаз Никола одлучио по наговору оданих му људи. Иако се одлучио на велики судски и политички процес, књаз је територију истраге ограничио на Васојевиће, Куче и Братоножиће. Граница истраге била је "ријека Морача", да се у јавности не би стекао утисак да режим у Црној Гори има противнике у цијелој земљи. Ракочевић сматра да је суђење завјереницима имало за циљ и да се докаже да иза њих стоје и извјесни политички кругови у Србији и да завјера није била локалног карактера свједоче хапшења и у осталим подручјима земље, а извјештаји до којих се долазило при иследним радњама слати су војном суду у Колашину.¹⁵

Како званични кругови у Црној Гори нијесу давали детаљнија објашњења о судском процесу и стању у земљи, у иностраној јавности су се ширили контраверзни гласови. Знало се да у Црној Гори постоји поново нека афера, али се није знало колико је она озбиљна, да су у земљи извршена велика хапшења и да се на томе неће завршити. Неки београдски листови писали су да на челу завјере стоји престолонаследник Данило.¹⁶

Међутим, београдска "Политика" пише да афера није резултат борбе око пријестола, како су извјештавали страни листови, али да се за аферу не зна ни како је настала ни којег је обима и да је резултат свега онога што се задњих година дешавало у Црној Гори, и препоручује кња-

¹³ Исто, 77, 3. 10. 1909.

¹⁴ Исто, 80, 14. 10. 1909; С. Поповић, н. дј., 546.

¹⁵ Новица Ракочевић, *Политички односи Црне Горе и Србије 1903-1918*, Цетиње, 1981, 96-97; Васојевићка афера, ф. 1, Заступник Обласне управе Зетско-брдске области, бриг. Велиша Лазовић - В. В. Суду, бр. 2049, 7. 10. 1909; Предсједник суда М. Вучинић и дјеловођа Г. Грдинић - Обласној управи Подгорица, бр. 64, 3. 11. 1909.

¹⁶ Н. Ракочевић, н. дј., 97.

зу Николи да се само корјеним реформама по питању грађанских слобода може династија и држава спасити даљих потреса.¹⁷

"Цетињски вјесник" оптужује аустроугарску штампу да је измислила раздор у књажевској породици, "измислила је неке њихове агитације, опсадна стања и купљење оружја, и све то просула по свијету". Даље лист констатује да тим причама нико не вјерује, "само штампа братске Србије и браћа под круном Св. Стевана".¹⁸

Исти лист, који дан касније, преноси "Разговор с књазом Мирком" дописника бечког листа "Нове Слободне Пресе", гдје је на питање о односима са братом Данилом између осталог изјавио: "Све што казује вијест, коју сте ми истом предочили, злонамјерна је измислица и ја се осјећам веома задовољан што сте ми пружили прилику да то јавно искажем. Додајем, слога која међу нама влада и која од увијек служи на углед наше куће, није се никада прекидала, и она је и сада, као и увијек, искрена, чврста и неразлучна. Ја љубим свога старијег брата и осјећам спрема њега у исто доба и дубоко поштовање са његових умних способности и личних одлика... У земљи постоји само једна странка и она високо цијени закон и право првородства. Ја сам њен најватренији присталица и таква ћу остати".¹⁹

Да је власт била и те како забринута завјером у Васојевићима, може се примијетити из "Цетињског вјесника". У рубрици "Дневне новости" извјештава са организованих демонстрација подршке режиму, под насловом "Манифестације у Подгорици": "... на глас повратка Министра унутрашњих дјела г. Јована Пламенца из Колашина, који је ишао поводом догађаја у Васојевићима, Обласни управитељ г. бригадир Велишта Лазовић и предсједник општине г. Станко Марковић са чиновништвом свију надлештава и великим бројем грађанства предусрело га је пред хотелом 'Европа' са великим манифестацијама. Баш у тијем моментима јавља се у варош Њег. Кр. В. Књаз Господар са пратњом, кога народ најодушевљеније акламира на цијелом пролазу кроз варош. Наступивши пред највећом групом чиновника и грађанства, на Немањиној Обали зауставише се аутомобили, те распитујући се о народном здрављу и чувши најповољније извјештаје задовољно је Њег. Кр. В. Књаз Господар продужио уз најодушевљеније акламације чиновништва и присутног народа пут к Зети... Ови моменти обиљежавају се као ријетка прилика, којом је грађанство вароши Подгорице било срећно, а нарочито у приликама жалосне појаве издајства неких неурачунљивих особа, манифестовати своја непоколебива поданичка осјећања Ономе, који је петовјековне ропске ланце растргао Подгорици са Зетом, полагајући при том своје најтоплије наде на највећу гаранцију бољих Србинових дана".²⁰

Лист преноси и "анонимна" писма подршке властима и кући Петровића. "Од једног пријатеља из Колашина добили смо ове редове: Мо-

¹⁷ Политика, 2039, 20. 9. 1909.

¹⁸ Цетињски вјесник, 76, 30. 9. 1909.

¹⁹ Исто, 78, 7. 10. 1909.

²⁰ Исто, 77, 3. 10. 1909.

лимо Вас да у Вашем цијењеном листу изволите дати мјеста овим редцима, које истом шаљемо у хатар истине, да сузбијемо лажи и клевете, које на жалос, неки српски и хрватски листови, или из непознавања прилика, или из зле намјере, протурају у јавност... У Колашину, гдје према ријечима листова влада 'ванредно стање и пријеки суд', гдје се народ тобош побунио, влада потпуни ред и мир... Пјесма и весеље на сваком кораку праћена радом и слободом, чути се може... и ко друго хоће да представи, само зло жели и не служи се истином... па и у овој прилици са издајничком афером Ђиновића, од које хоће наши непријатељи да створе некакво велико оруђе, противу Црне Горе..."²¹

Преко званичног владиног гласила "Гласа Црногорца" у званичним огласима објављен је судски позив да се појаве на суду лица против којих је подигнута оптужница, а која су емигрирала, да се предају како би им се судило. Судски позив у цјелини гласи: "У смислу рјешења В. В. Суда за суђење по дјелу завјере противу постојећег стања у земљи овим путем позивају се оптужени за велеиздају: бивши поручник Михаило Бојовић, Тодор Маријановић и Љубомир Вуксановић матуранти, бивши командир Никола Митровић, поручник Војин Ивановић, баталионски барјактар Арсо Митровић, Ђуро Р. Ивановић, Лазар Ђ. Ивановић, Бошко П. Ивановић, Војин Б. Ивановић, Саво Б. Ивановић, Милош Т. Ивановић, Вуко М. Ивановић, Пуниша Милев Рачић ђак, и Радосав П. Ивановић, да предстану суду у Колашину до 10. октобра текуће године. У случају ако се позвати не пријаве, Суд ће донијети заочну пресуду ма и на штету оптужених. Предсједник, бригадир М. Вучинић".²²

Војни суд је послје рада од скоро два мјесеца донио пресуду која је обухватила 103 лица, осуђена на различите временске казне. Једанаест лица је осуђено на смрт, од којих су петорица били у рукама власти. Смртна казна је извршена у завичајним мјестима осуђених, 16. новембра 1909. године. У Андријевици су стријељани: Петар Ђиновић, Радисав Рачић и Михаило Јојић, а у Подгорици Илија Петровић и Петар Митровић.²³

Вијест о стријељању осуђених "Цетињски вјесник" је објавио касније под насловом: "Покојни Ђиновић, још непокојни Никола Пашић", гдје се, између осталог, каже: "... покојни Ђиновић био је и прошао. Он је на жалост своју издајничку душу испустио пред куршумима црногорских репетирака, мјесто да је био објешен за личину, док Никола Пашић још живи, глади своју дугу браду и смјешка се резултату назови социјалистичке демонстрације противу књаза и Црне Горе..." Даље у истом чланку поставља се питање Пашићу: "Јели било господине Пашићу, каквијех веза између нашег љубљенога Ђиновића (који је био оне ноћи на биоградскоме двору кад су убијени краљ и краљица), наредника из ваше подофицирске школе, послје Михаила Бојовића нашега подофицира,

²¹ Исто, 80, 14. 10. 1909.

²² Глас Црногорца, 42, 3. 10. 1909.

²³ ДАЦГ, Васојевићка афера, Пресуда; МУД УО, ф. 93, арх. бр. 4640, 17. 11. 1909, Лакић Војводић - Министру унутрашњих дјела.

такође из биоградске војне школе, и најзад између вас и гимназисте Пунише Милева Рачића... У вашем се гнијезду подигло лијепо друштво: наши бивши радикални министри: Ђуровић, Ивановић, Рајчевић²⁴ и Церковић и њихове и ваше десне руке Војводић, Пилетић и Марушић. Сви правници и великошколци ваши, на челу са новијем Кромвелом, у покушају Андријом Радовићем. Зар би сте ви уистину жељели, да су мјесто у подгоричком казненом заводу на врху владе у Црној Гори, да се паралелно вама управља Црном Гором, да Црногорци у свијету буду поштовани као што сте ви, да с њима рачунају као с вама сви они, чији се интереси с интересима Српства косе..."²⁵

Стријељање петорице завјереника изазвало је праву буру протеста у Србији и осталим јужнословенским областима. Најогорченији су били црногорска емиграција и студенти. Књаз Никола је осуђиван више него икада, називан је тиранином, целатом и каспином.²⁶

Јужнословенска штампа, изузев неколико хрватских листова, осуђивала је поступак црногорске власти. У осуди се ишло толико да "Србобран" књаза Николу пореди чак са Нероном и његовом владавином.²⁷

Штампа у Србији, изузев малог броја новина, такође је врло оштро осудила стријељање завјереника. "Политика" је вијест објавила под насловом: "Стријељања у Црној Гори", гдје пише да је пресуда "преког суда" над петорицом већ извршена, да је "синоћ у Београд стигао с Цетиња један страشان телеграм који мора да изазове запрепашћење у целом културном свету и који јавља, да се Васојевићка афера завршила крвавије но што је ико могао, чак и од Томановићевог режима да очекује". Даље у истом чланку пише: "... све до ономад са Цетиња је бацана страховита грдња на целу српску штампу... и тврдило се да је та афера надувана да би се накудило угледу Црне Горе... да је у притвору остало само неколико душа и да ће ускоро и они имати прилике да осете господареву милост. А синоћ је стигао деманти, крвави деманти на све то: Пет гробова још не побусаних, над пушкараним лешевима петорице Куча, Братоножића и Васојевића, и тамничка врата, отворена да приме пола стотине нових 'велеиздајника'."²⁸

Стање у Црној Гори није било онакво каквим га је представља-

²⁴ Вјероватно Раичевић (примј. аутора).

²⁵ Цетињски вјесник, 91, 25. 11. 1909.

²⁶ Види опширније: *Сјоменица колишинским жрџивама*, Београд, 1910. (издао у име Одбора црногорске омладине Крсто Поповић).

²⁷ Србобран (Загреб), 256, 23. 11. 1909.

²⁸ Политика, 2098, 18. 11. 1909. - Јавност је очекивала помиловање, односно ублажавање казне од стране књаза Николе, како је то раније учинио за осуђене у Бомбашкој афери. Истина, књаз је избјегао да смртну казну "стави у извршење", него је умјесто њега то учинио министар војни Митар Мартиновић (Васојевићка афера, ф. 1, Пресуда). Иако је књаз избјегао да лично потпише пресуду, није желио или могао да ублажи казну. Шкерковић каже да је по питању извршења смртне казне расправљало и Крунско вијеће, да се на њему књаз колебао, а смртну казну су тражили чланови владе, сем Душана Вукотића, али да је све недоумице прекинуо принц Мирко тражећи по сваку цијену главе бунтовника (види: Н. Шкерковић, н. дј., 515-516).

ла тадашња штампа. Иако не јавно, народ, нарочито у крајевима из којих су били стријељани, није одобравао такав епилог, што се може закључити из поступака власти након стријељања. Лакић Војводић, тадашњи Обласни управитељ Морачко-васојевићке области, пише министру Пламенцу: "... Мишљења сам поћи по капетанија да савјетујем народ - ако одобравате, чекам наређење", који му одобрава у ту сврху 15 дана.²⁹

Поред осуде у штампи, стријељање су осудили студентски клубови, омладинска удружења, политичке странке и друга удружења и организације. Организоване су демонстрације у Београду и другим већим мјестима у Србији. У организовању демонстрација предњачили су Клуб црногорске универзитетске омладине на челу са предједником Крстом Поповићем и српска Социјал-демократска странка. Протесте је организовала и универзитетска омладина из Загреба, српска и хрватска омладина у Бечу, Српска академска омладина у Инсбруку, Срби из Минхена, Срби из Берлина, Учитељска омладина из Алексинца, Црногорци настањени у Топлици, Југословенски клуб из Спокане-а (Америка). Што се тиче владе Србије, она је остала по страни и јавним и званичним изјавама, а није ни дипломатским путем тражила објашњење од црногорске владе у вези с пресудом и извршењем.³⁰

Иако су у београдским демонстрацијама предњачили црногорски студенти и Социјал-демократска странка Димитрија Туцовића, "Цетињски вјесник" највише осуђује Николу Пашића: "... Као сваки нечовјек, радујеш се да се по улицама биоградским виче: доље књаз Црногорски, да се његово име каља по калу, и да се подстичу извори на освету Ђиновића... демонстровале су социјалисте! Тако гласи брзокрилна вијест, која нам је стигла из Биограда, као да је нама стало да знамо да нијесу демонстровали радикали...", а у сљедећем броју: "да је разумљиво, да се црногорска влада замјерила биоградском сокаку, који у Србији, како знамо, води високу политику и ништа друго не жели до хљеба и циркуса... Како би та влада цетињска била слободоумна да је пустила да је Ђиновић с друштвом побије?..."³¹

²⁹ МУД УО, ф. 93, арх. бр. 4640, 17. 11. 1909, тел. сл., Лакић Војводић - Министру унутрашњих дјела.

³⁰ Новица Ракочевић, *Црногорски студенти на универзитету у Београду*, посебан отисак из књиге Универзитет у Београду 1838-1988, Београд, 1988, 810.

³¹ Цетињски вјесник, 91, 92, 25. и 28. 11. 1909.